

Ivan Ferenčak

Djelovanje Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu na primjeru transfera slika iz kurije Čalinec

Ivan Ferenčak

Strossmayerova galerija starih majstora

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

HR – 10000 Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 11

UDK: 930.251(497.523Varaždin)“194“

069.51(497.523Varaždin):75

Izvorni znanstveni rad / Scientific paper

Primljeno / Received: 19. 1. 2024.

Ključne riječi: Gradski muzej Varaždin – Galerija umjetnina; kurija Čalinec; Okružni sabirni centar Varaždin; provenijencija umjetnina; Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA); slikarstvo; obitelj Pongratz; 20. stoljeće.

Key words: Varaždin City Museum – Gallery of Old and Contemporary Masters; Čalinec manor; District Collection Center in Varaždin; provenance research; Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA); painting; Pongratz family; 20th century

U radu se na temelju neobjavljene arhivske građe iz Državnog arhiva u Varaždinu ocrtava problematika uspostavljanja i djelovanja Okružnoga sabirnoga centra u Varaždinu u drugoj polovini 1940-ih. Posebna je pažnja pritom usmjerena na epizodu popisivanja i preuzimanja umjetnina iz dvaju posjeda obitelji Pongratz, kurije Čalinec i dvorca Maruševac, pogotovo jer u dosadašnjoj obradi nije bilo posve jasno odakle točno pojedine slike potječu. K tome, za nekoliko slika koje su u Gradski muzej Varaždin dospjele iz kurije Čalinec utvrđuje se mjesto na bečkom tržištu umjetnina u drugom desetljeću 20. stoljeća.

U stotinu godina postojanja, od osnutka 1925. godine, Gradski muzej Varaždin nadrastao je namjere entuzijastičnih pojedinaca i zauzeo mjesto respektabilne muzejske ustanove u kojoj se, između ostaloga, čuva vrijedna zbirka slikarstva starih majstora.¹ Prvi stalni postav slikarstva otvoren je 1939. godine u ulaznoj kuli Staroga grada kao *Moderna galerija hrvatske umjetnosti* i prezentirao je radove domaćih živućih umjetnika, no nakon nepune dvije godine umjetnine su sklonjene zbog, kako se pokazalo, opravdane

ratne opasnosti.² Novi poslijeratni postav – obogaćen u velikoj mjeri umjetninama iz privatnih interijera Varaždina i okolice – otvoren je 1947. godine u reprezentativnoj palači Prašinski-Sermage kao *Galerija starih i novih majstora*, pri čemu je zamjetan priljev slika starih majstora bio posljedica promjena koje su bile nastupile u novoj državi.³

Naime, završetkom Drugoga svjetskog rata i uspostavom Demokratske Federativne Jugoslavije, novo društveno i političko uređenje te novo zakonodavstvo doveli su do stvaranja novih vlasničkih odnosa i redistribucije nebrojnih umjetnina iz privatnih ruku u posjed države.⁴ Već krajem lipnja 1945. godine utemeljena je, i s radom, čak prije formalnog osnivanja, započela djelovati Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina – KOMZA, čija je glavna zadaća bila popisivati i prikupljati umjetnine, starine i kulturno-povijesne spomenike.⁵ Isprva je KOMZA svoje aktivnosti popisivanja i prikupljanja usmjerila na prostor Zagreba i bliže okolice, a preuzetu je građu deponirala u zagrebačkim skladištima, ponajprije onom u Muzeju za umjetnost i obrt koji je obnašao ulogu Zemaljskog sabirnog centra i sjedišta KOMZA-e. Uz Zemaljski sabirni centar u Zagrebu, legislativom je bilo

.....
2 O povijesti i kronologiji *Galerije umjetnina* vidi: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 12-27.

3 Povećani rast fundusa Galerije u neposrednom poslijeratnom razdoblju evidentiran je u ranijoj literaturi, ali nije razmatran u kontekstu sakupljanja podržavljene privatne imovine. Usp. PAVIČIĆ, SNJEŽANA, 1996., 50; ŠIMUNIĆ, LJERKA, 2006., 45.

4 Usp. MATICKA, MARIJAN, 1992., 123-148; ANIĆ, TOMISLAV, 2007., 25-62. Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ) naziv je države korišten nekoliko mjeseci, do Ustavotvorne skupštine u studenom 1945. godine, kada dobiva ime Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNJR); naziv je promijenjen u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) novim Ustavom 1963. godine.

5 O osnivanju i djelovanju KOMZA-e vidi: PASINI TRŽEC, IVA, 2019., 123-138; JURANOVIĆ TONEJC, MARTINA, 2021., 251-263.

.....
* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2020-02-1356 Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirkama (ZagArtColl_ProResearch).

1 O osnutku Muzeja vidi: FILIĆ, KREŠIMIR, 1950., 2-3.

predviđeno osnivanje okružnih sabirnih centara među kojima se onaj u Varaždinu izdvaja kao najraniji okružni sabirni centar, utemeljen već u ljeto 1945. godine.⁶ Unatoč prvenstvu među okružnim sabirnim centrima diljem zemlje, njegove aktivnosti, ustroj i djelovanje nisu do sada bile predmetom istraživanja.

Važnost istraživanja ne samo provenijencije muzealiziranih umjetnina, već i djelovanja sabirnih centara u turbulentnim godinama tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata u Republici Hrvatskoj nedavno su prepoznate i na razini državnih upravnih tijela pa je Ministarstvo kulture i medija RH 2022. godine pokrenulo *Pilot-projekt utvrđivanja podrijetla muzejske građe oduzete tijekom i nakon Drugog svjetskog rata*, za koji se neposrednim ciljem ističe „prikupiti postojeće podatke iz svih izvora o predmetima koji su raspoređeni u muzeje na temelju odluke KOMZA-e (Komisija za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina) ili na druge načine koji sugeriraju da je riječ o nelegalno oduzetoj ili zaplijenjenoj imovini Židova i građana drugih nacionalnosti za vrijeme ustaškog režima i poraća, kao i podatke o postojećim protokolima za postupanje takvim predmetima“.⁷

Namjera je ovoga rada na primjeru slika dospjelih u Gradski muzej Varaždin iz kurije Čalinec ocrtati začetke djelovanja Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu. Neobjavljeno arhivsko gradivo o aktivnostima sabirnog centra fragmentarno je sačuvano u sklopu serije *Prosvjetni odjel unutar fonda Okružni narodni odbor Varaždin (1945.-1947.)* u Državnome arhivu u Varaždinu.⁸ Većina dokumentacije nastala je administrativnim poslovanjem Prosvjetnog odjela Okružnoga narodnog odbora (dalje: ONO) Varaždin od srpnja do prosinca 1945. godine i pruža tek djelomičan uvid u rukovođenje sakupljanjem umjetnina i starina na varaždinskom području, odnosno u ustanovljavanje Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu, a u određenoj je mjeri upotpunjava građu iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu.⁹

Među dokumentacijom osobito vrijedna građa odnosi se na umjetnine iz kurije Čalinec i dvorca Maruševac koje će biti apostrofirane ovim radom. Osim u kontekstu prikupljanja od strane lokalnih vlasti i KOMZA-e, zbirka slika

iz kurije Čalinec pobliže će biti razmotrena s obzirom na raniju provenijenciju, prije negoli su slike prispjele u kuriju, odnosno uključene u vlasništvo obitelji Pongratz.

Ambicije Prosvjetnog odjela ONO Varaždin za participiranje u sakupljanju kulturno-povijesnih i umjetničkih predmeta razaznaju se u dopisu koji je Odjel 12. srpnja 1945. – dva tjedna prije negoli je izdano *Uputstvo za osnivanje i poslovanje sabirnih centara* – uputio Ministarstvu prosvjete s molbom za realizaciju muzeja u dvorcu Trakošćan. U njemu, između ostaloga, ONO Varaždin izražava Ministarstvu želju „da na mjerodavnom mjestu izradi punomoć za okružnu upravu narodnih dobara i prosvjetni odjel ovog okružnog No-a, da mogu iz vlastelinskih dvoraca na području ovog Okruga, koji su došli pod državnu upravu, ili postali državnom svojinom, jer su pripadali državnim neprijateljima, sabirati i odpremati na sigurno mjesto sve predmete umjetničke ili kulturno-historijske vrijednosti“.¹⁰ Ministarstvo u svome odgovoru upućuje na *Zakon o pribiranju, čuvanju i raspodjeli knjiga i drugih kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta*¹¹ te „umoljava naslov, da sve kulturno-historijske objekte, koji su izloženi opasnosti raznošenja i uništavanja smjesti na licu mjesta u pogodne prostorije /napuštenih ili djelomično zaposjednutih dvoraca/ bez obzira na vlasništvo t.j. bez obzira da li su ti predmeti državna svojina ili su pod sekvestrom ili privatna svojina“, implicirajući još uvijek izostanak ovlasti za preuzimanje umjetnina, odnosno njihovo otpremanje u druge prostore.¹²

Jednako kao što je i KOMZA sa stvarnim radom započela prije negoli je formalno uspostavljena, tako je i ONO Varaždin korake po pitanju popisivanja građe poduzeo prije negoli je od Ministarstva dobio ovlaštenja. Kako proizlazi iz odgovora direktora Sumpornog kupališta Varaždinske Toplice, ONO Varaždin već je 20. srpnja zatražio od podređenih jedinica uprave da sastave popise kulturno-umjetničkih predmeta na svome upravnom području,¹³ a takve mu je popise za dvorac Trakošćan i kuriju Čalinec (sastavljene krajem srpnja) u kolovozu dostavio Kotarski narodni odbor (dalje: NO) Ivanec.¹⁴ Ministarstvu prosvjete pak, ONO Varaždin ukazao je na potrebu slanja

6 U literaturi se navode još okružni sabirni centri u Osijeku, Sušaku, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku, pri čemu je jedino djelovanje osječkoga podrobnije istraživano. Usp. PASINI TRŽEC, IVA, 2019., 127; NAJČER SABLJAK, JASMINKA, 2018., 100.

7 MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA RH, online vijest, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/odrzana-prva-radionica-u-okviru-pilot-projekta-utvrđivanja-podrijetla-muzejske-gradje-oduzete-tijekom-i-nakon-drugog-svjetskog-rata/23492> (23. listopada 2023.).

8 Državni arhiv u Varaždinu (dalje: HR-DAVŽ), Okružni narodni odbor Varaždin (HR-DAVŽ-651), 3.4. Prosvjetni odjel, Spisi Okružnog sabirnog centra za prikupljanje kulturno-povijesnih predmeta (dalje: HR-DAVŽ-651-3-4).

9 Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske (dalje: HR-HDA-291); HR-HDA, Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (HR-HDA-2117), 2. Spisi (dalje: HR-HDA-2117-2-).

10 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Kulturno-umjetničkom odjelu Ministarstva prosvjete, *Uredjenje kulturno-historijskog muzeja u Trakošćanu*, Varaždin, 12. srpnja 1945.

11 Usp. *Službeni list / Uradni list DFJ*, 36, 29. svibnja 1945., 299 (br. 324).

12 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Kulturno-umjetnički odjel Ministarstva prosvjete FD Hrvatske Okružnom narodnom odboru Varaždin, *Uredjenje kulturno-historijskog muzeja u dvorcu Trakošćan*, Zagreb, 19. srpnja 1945.

13 Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Ravnateljstvo Sumpornog kupališta Varaždinske Toplice Prosvjetnom odjelu ONO Varaždin, Varaždinske Toplice, 6. kolovoza 1945.

14 Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Kotarski NO Ivanec Prosvjetnom odjelu ONO Varaždin, Ivanec, 25. kolovoza 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Povjerenik Narodnog dobra u Maruševcu i Čalincu Upravnom odjelu Kotarskog NO Ivanec, *Kulturno naučnih i umjetničkih predmeta pribiranje*, Maruševac, 23. srpnja 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Uprava državnog dobra Trakošćan Kotarskom NOO [Ivanec], *Izvjestaj*, [Trakošćan], 21. srpnja 1945.

komisije za popisivanje i zaštitu spomenika, odnosno na potrebno opunomoćenje za osnivanje takve komisije anticipirajući zaduženje koje je Ministarstvo odaslalo svega dan kasnije.¹⁵

Dana 22. kolovoza 1945. Ministarstvo prosvjete uputilo je svim Oblasnim i Okružnim NO-ima upute vezane uz sakupljanje kulturno-povijesnih predmeta s priloženim *Zakonom o pribiranju, čuvanju i raspodjeli knjiga i drugih kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta, Pravilnikom o prenosu poslova iz nadležnosti Ministarstva industrije – Državne uprave narodnih dobara u nadležnost Ministarstva prosvjete DFJ*¹⁶ te *Uputstvom za osnivanje i poslovanje sabirnih centara*.¹⁷ Kako se ističe, na aktivnostima sakupljanja i zaštite kulturno-povijesnih spomenika valja uposliti stručno osoblje postojećih državnih ili gradskih muzeja, arhiva i knjižnica, „a sabirne centre osnivati uz spomenute institucije“.¹⁸

Kao reakcija na ovu uputu, ONO Varaždin tjedan dana kasnije zatražio je od Ministarstva pojašnjenja oko pojedinih problema s kojima se susreću, poput nedostatka prostorija za uspostavu sabirnoga centra u prostoru Muzeja te troškova rada komisije i transportiranja predmeta, a po pitanju raspodjele prikupljene građe izražava nadu da će „spomenici našega okruga ostati u njemu“ jer „Sva bi naša javnost osjetila kao tešku nepravdu, kada bi Ministarstvo prosvjete DFJ. kulturno-historijske predmete našega kraja otpremilo u koj drugi kraj“.¹⁹ Istoga je dana od Okružne uprave narodnih dobara (dalje: OUND) ONO Varaždin zatražio prostorije za sabirni centar,²⁰ a desetak dana kasnije priređen je tipkopisni obrazac za imenovanje članova komisije koji će raditi na uređenju Okružnoga sabirnog centra.²¹ Bez obzira na taj uznapredovao angažman krajem kolovoza i početkom rujna 1945. godine o kojem saznajemo iz prepiske, dopis Ministarstva prosvjete od 22. kolovoza 1945. kojim se nalaže osnivanje sabirnih centara može se uzeti kao osnivački akt Okružnog sabirnoga centra u Varaždinu.

Unatoč ekspliciranoj težnji za zadržavanjem umjetnina iz dvoraca varaždinske okolice, značajnija aktivnost ONO Varaždin na popisivanju i sakupljanju kulturno-povijesnih i umjetničkih predmeta te godine nije dokumentirana. Štoviše, dokumenti potvrđuju angažman ONO tek na prikupljanju predmeta s dva posjeda obitelji Pongratz – iz dvorca Maruševac i kurije Čalinec, udaljena od Varaždina 15-ak kilometara zapadno, u smjeru Lepoglavu.

Gradene od 16. stoljeća, obje građevine tijekom stoljeća promijenile su niz vlasnika, a u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća Maruševac i Čalinec, uz još nekoliko dvoraca, kupuje Oskar Pongratz stariji iz slovenske grane obitelji; nasljeđem dospijevaju njegovu sinu Oskaru mlađem, a u posjedu Pongratzovih ostaju do nacionalizacije 1945. godine.²² Interijeri ovih posjeda djelovanjem KOMZA-e bivaju lišeni u njima prikupljenoga umjetničkog inventara i prije negoli je presuda o konfiskaciji imovine Pongratzovih dobila sudski pečat pravomoćnosti.²³

Na traženje ONO Varaždin Kotarski NO Ivanec dostavio je u kolovozu 1945. godine već spomenuti izvještaj kojemu su priloženi popisi kulturno-umjetničkih predmeta iz dvorca Trakošćan i kurije Čalinec.²⁴ Popisivanje kulturno-umjetničkog inventara kurije Čalinec, koje je 23. srpnja 1945. obavio povjerenik toga narodnog dobra, najraniji je popis iz Čalinca, sačuvan u rukopisu, a osobito je vrijedan jer navodi *in situ* smještaj predmeta po prostorijama (sl. 1).²⁵ U jedanaest prostorija kurije pod 33 redna broja popisana su ukupno 53 predmeta. Slike koje su predmet ovoga rada bile su okupljene u reprezentativnijim prostorijama prvoga kata. Za dvorac Maruševac u završnoj se napomeni navodi: „ne dostavljam takav popis [...] budući da sam [...] predao dvorac u Maruševcu sa inventarom Socijalnom odjelu Okružnog N.O.O.-a Varaždin tj. za Drž. Dječji dom“ na koje upućuje za traženje uvida. Svega nekoliko dana po sastavljanju ovoga dokumenta, u lokalnim je novinama objavljena vijest da je dvorac

15 Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Kulturnoumjetničkom odjelu Ministarstva prosvjete, *Obrazovanje komisije za ustanovljenje kulturnih spomenika*, Varaždin, 21. kolovoza 1945.

16 Usp. *Službeni list / Uradni list DFJ*, 54, 31. srpnja 1945., 485 (br. 501).

17 HR-HDA-291, kut. 69, Grga Gamulin Okružnim i Oblasnim NO-ima, *Sakupljanje i zaštićivanje kulturno-historijskih predmeta – uputstva*, Zagreb, 22. kolovoza 1945.

18 Isto.

19 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Kulturnoumjetničkom odjelu Ministarstva prosvjete, *Sabiranje kulturno-historijskih predmeta*, Varaždin, 30. kolovoza 1945.

20 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Okružnoj upravi narodnih dobara Varaždin, *Okružni sabirni centar – doznaka prostorija*, Varaždin, 30. kolovoza 1945.

21 Sačuvano je nekoliko primjeraka obrazaca, no niti jedan nije ispunjen. Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Imenovanje za člana komisije za uređenje Okružnog sabirnog centra*, Varaždin, 10. rujna 1945.

22 Usp. BELOŠEVIĆ, STJEPAN, 1926., 105; OBAD-ŠČITAROCI, MLADEN, 1991., 54-55, 168-173, ANDREJKA, RUDOLF, 2013. O obitelji Pongratz vidi još: DAMJANOVIĆ, DRAGAN; IVELJIĆ, ISKRA, 2015., 121-134.

23 Presudu o konfiskaciji donio je Okružni narodni sud u Varaždinu u prosincu 1945. godine, a pravovaljanom ju je potvrdio Vrhovni sud u ožujku sljedeće godine. Usp. HR-HDA-2117-2-494, Krešimir Filić Komisiji za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika, starina i knjižnica, *Ekipa za knjižnice. Knjižnica Pongrac*, Varaždin, 21. prosinca 1946. [KOMZA 503/46].

24 Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Kotarski NO Ivanec Prosvjetnom odjelu ONO Varaždin, Ivanec, 25. kolovoza 1945. Popise su mjesec dana ranije sastavili povjerenik dobara Maruševac i Čalinec (potpis nečitljiv), odnosno upravitelj državnog dobra Trakošćan Nikola Jagarinec. Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Povjerenik Narodnog dobra u Maruševcu i Čalincu Upravnom odjelu Kotarskog NO Ivanec, *Kulturno naučnih i umjetničkih predmeta pribiranje*, Maruševac, 23. srpnja 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Uprava državnog dobra Trakošćan Kotarskom NOO [Ivanec], *Izvještaj*, [Trakošćan], 21. srpnja 1945.

25 Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Povjerenik Narodnog dobra u Maruševcu i Čalincu Upravnom odjelu Kotarskog NO Ivanec, *Kulturno naučnih i umjetničkih predmeta pribiranje*, Maruševac, 23. srpnja 1945.

Popis kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta
u Maruševcu, Čalincu

Maruševac, dan 23. VII. 1945.

Predmeti: Kulturno-naučni, umjetnički
predmeta pribiranje.

Na broj: 250 od 17. VII. 45. i br. 2073 od 6. VII. 45.

Kotarskom N. O.-u, France

Upravni odjel
Savremeno naloga ovog odjela br. 250 od 17. VII. 45. dostavljam, kako mi se
dijeli, popis kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta koji se nalaze na
Urodnom doba u Čalincu, a koji bi prema gorepomenutoj nalogu po mogućnosti
dostali u stvar.

U dvorcu u Čalincu:

I. kat, soba br. 9.-

- 1) 1 toaletni stolić (njedno i pirati)
- 2) 2 mala kistla svaki sa 2 predmeta
- 3) 2 porcelanske starijske velike vaze (japanske)

I. kat, soba br. 8.-

- 1) 1 doskriven starijski mraz

I. kat, soba br. 10.-

- 1) 1 starijski stol

I. kat, soba br. 2.-

- 1) 1 velika slika od Both-a
- 2) 1 velika slika La font peint par Francois Millet
- 3) 4 velike slike uljane od nepoznatih slikara (od toga 2 portreta)
- 4) 1 stajak svijećnjak starijski

I. kat, soba br. 3.-

- 1) 2 stolice starijske
- 2) 1 starijski kamin

I. kat, soba br. 1.-

- 1) 3 kom. slika od Nicolas Poussin-a, Abraham C. Begeyn-a i Bonent
Gael-a

I. kat, soba br. 11.-

- 1) 1 starijski kut u neispravnom stanju
- 2) 1 veliko ogledalo sa ukrasnom okovom
- 3) 2 mala ogledala sa ukrasnom okovom

I. kat, soba br. 6.-

- 1) 4 stolice starijske

I. kat, hodnik

- 1) 1 dookrilni ormar starinski
- 2) 1 starinska skrinja

Prizemlje hodnik

- 1) 1 starinska skrinja drvena, između klupa
- 2) 1 starinski stol
- 3) 1 bakrena velika vaza
- 4) 2 kom. starinskih stolica
- 5) 1 starinski drveni dookrilni ormar
- 6) 1 bakrena kruna (grb) na pidu sa drvenim okvirom
- 7) 1 stajalo starinski svijetljak

Stube od prizemlja u I. kat. -

- 1) 1 stara viterka kaciga
- 2) 1 viterki štut
- 3) 2 kom. viterkih sjekera
- 4) 2 kom. koplja bez drška
- 5) 1 mač bez konca
- 6) 3 kom. starinskih pištolja
- 7) 2 starinske puške
- 8) 2 starinska koplja bez drška i 1 kama sa koncom (parirani nož)

Za Narodno doba u Maruševcu ne dostavljam fakas popisa prema grupnim predmeti, budući da sam saveo nalogu N.N.O.O.-a iz Maruševca, Upravni odjel br. 2073 od 6.VII.1945. predao dvorac u Maruševcu sa inventarom Socijalnog odjela Otkrivenog N.O.O.-a u Varaždinu t.j. na Drž. Dječji dom, te bi se po grupnim predmeti umjetničkih vrijednosti koje se nalaze u dvorcu u Maruševcu trebao obratiti nadležnom odjelu na Socijalni odjel Otkrivenog N.O.O.-a u Varaždinu ili na Državu Dječji dom u Maruševcu.

U vezi s nalogom tog odjela br. 2073 od 6.VII.45. izjavljujem da će papirneke o prijedlazi dvorca u Maruševcu sa inventarom dostaviti u najkraćem roku, budući da se isti papirnih nalaz. još u rukopisu i nije prenosi na pisani stroj.

Svrt fascikula - sloboda naroda!

Pozdravljeni:
Ivanec

KOTARSKI N.O.O. IVANEC

BR. 2508 / 118 45

dat. 24/7 / 1197 Ref. 11

Ivanec, dne 25.VII.1945

Pročelnik: *[signature]*

Pređalaže se kao spajajuće.

Ovdje

Predsjednik: *[signature]*

1b Popis kulturno-umjetničkih predmeta u Čalincu, str. 2 (Kulturno naučnih i umjetničkih predmeta pribiranje), Maruševac, 23. srpnja 1945. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88 (foto: I. Ferenčak, 2023.)

List of cultural and artistic objects in Čalinec, p. 2 (Kulturno naučnih i umjetničkih predmeta pribiranje [Collecting cultural, scientific and artistic objects]), Maruševac, 23 July 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, box No. 88 (photo: I. Ferenčak, 2023)

Maruševac ustupljen za dječji dom, a ista je namjena ubrzo zatekla i kuriju u Čalincu.²⁶

Preuzimanju građe pristupilo se tri mjeseca kasnije, krajem listopada kada su u tri navrata organizirani transporti umjetnina u Varaždin. U tim su prigodama sastavljena četiri popisa, po dva za Čalinec i Maruševac (Prilog 1-4).

Raniji popis iz Čalinca od 17. listopada 1945. naslovljen *Zapisnik* (Prilog 1), sastavljen je „po Komisiji za konfiskaciju njemačke imovine u Ivancu“ u čijem su sastavu bili Josip Magdić, predstavnik OUND-a u Varaždinu, Ljubica Orešković sa strane Kotarskog NO-a u Ivancu i Radoslav Putar, opunomoćenik Prosvjetnog odjela ONO u Varaždinu.²⁷ Punomoć Putaru „da na osnovu čl. 2 Zakona o pribiranju [...] i uputstva Ministarstva prosvjete [...] preuzme za okružni sabirni centar u Varaždinu one predmete, sa posjeda Maruševac, koji po njegovom nahodjenju kao stručnjaka imaju kulturno-historijsko, naučno ili umjetničko značenje“ izdana je svega dan ranije, a u njoj se ponavljaju i upute o postupanju: „Preuzimanje ima se izvršiti zapisnički, zapisnik izraditi u dva primjerka, od kojih jedan treba uručiti našem opunomoćeniku. U zapisniku treba da bude točan popis preuzetih predmeta.“²⁸ Kako se navodi u uvodnoj napomeni *Zapisnika*, popisani „predmeti se ustupaju Sabirnom centru kulturno-historijskih i umjetničkih vrjednota na Varaždinskom O.N. Prosvjetni odio.“²⁹

Raniji popis iz Maruševca od 19. listopada 1945. naslovljen *Revers* (Prilog 2) u zaglavlju je označen „Var. Grad. Muzej.“ te sadržava urudžbeni broj (95/1945), a kao zapisnik o preuzimanju predmeta potpisali su ga dva dana ranije navedeni članovi komisije za koju se kao funkcija iznova navodi izvršenje konfiskacije: „Ovaj popis služi i kao zapisnik o preuzimanju niže navedenih predmeta uz sudjelovanje članova komisije, koji izvršuju konfiskaciju imovine Oskara Pongraca u Maruševcu: Magdić Josipa i Ljubice Orešković.“³⁰

Između prvih dviju i posljednje, treće primopredaje predmeta, nastao je koncept dopisa koji je Prosvjetni odjel ONO Varaždin naslovio upravi dječjih domova u Maruševcu i Čalincu u vezi problema oko predaje predmeta.³¹

Po zaprimljenoj obavijesti Radoslava Putara „da je upraviteljica uskratila predaju predmeta za okružni sabirni centar, koje je on izabrao“, Prosvjetni odjel ONO Varaždin upozorava kako bi „svako sprečavanje djelatnosti našeg opunomoćenika, a napose uskraćivanje predmeta, s kojima u smislu Zakona o pribiranju [...] ima na teritoriju okruga Varaždin ovaj odjel isključivo pravo raspolaganja, imalo za počinitelja veoma neugodne posljedice.“³²

Dva kasnija popisa sastavljena 22. listopada 1945. u Čalincu i Maruševcu (Prilozi 3 i 4) također služe „i kao zapisnik o preuzimanju niže navedenih predmeta.“³³ Oba ova popisa naslovljena *Revers* u zaglavlju su adresirana „Okružni sabirni centar [u] Varaždin[u] i Gradski Muzej u Varaždinu“ i nose isti urudžbeni broj (96/1945). Popise međutim nije sastavila komisija, već su primopredaju predmeta obavile upraviteljice dječjih domova Maruševac (Marija Horak) i Čalinec (Dragica Penić) te Radoslav Putar, napomenom određen za „opunomoćenika varaždinskoga sabirnoga okružnoga centra i gradskoga muzeja u Varaždinu“, odnosno „opunomoćenika varaždinskog Okružnog sabirnog centra, dotično gradskoga muzeja u Varaždinu.“³⁴

Iz dokumenata nastalih unutar svega nekoliko dana jasno se očituje nedosljednost u oblikovanju zapisnika, posebice u odnosu na dokumente nastale radom zagrebačke KOMZA-e u kojima je uočen obrazac impostiranja teksta.³⁵ Svaki od ovih zapisnika sadržava redovitu bilješku u kojoj se navodi redni broj kojim završava popis. Za razliku od toga, u zapisnicima iz Čalinca i Maruševca uvodne napomene nisu ujednačene, a osim toga u njima izostaje jednoznačno i točno imenovanje komisije koja preuzima građu, adresiranje tijela, odnosno institucije u koju se preuzeta građa otprema te pozivanje na zakonski akt na temelju kojega se preuzimanje građe provodi.

Unatoč tim manjkavostima, iz ovih dokumenata saznajemo iscrpan sadržaj popisane građe. Prema njima, u rasponu od pet dana iz Čalinca su preuzeta i otpremljena osamdeset i četiri predmeta (u prvome kontingentu pod 18 rednih brojeva, u drugome pod 21 rednim brojem), a iz Maruševca šezdeset i osam predmeta (u prvome kontingentu popisana pod 24 redna broja, u drugome pod 13

26 Usp. N. N., 29. srpnja 1945., 1; N. N., 24. prosinca 1945., 9.

27 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Zapisnik [iz Čalinca]*, Maruševac, 17. listopada 1945.

28 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Punomoć [Radoslavu Putaru]*, Varaždin, 16. listopada 1945.

29 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Zapisnik [iz Čalinca]*, Maruševac, 17. listopada 1945.

30 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Revers*, Maruševac, 19. listopada 1945.

31 Dopis je sačuvan u rukopisu te u dva prijepisa od kojih je jedan potpisan i anotiran kao koncept. Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Upravi dječjih domova u Čalincu i Maruševcu, *Predaja predmeta za okružni sabirni centar u Varaždinu*, [Varaždin], 20. listopada 1945.

32 Isto.

33 HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Revers*, Čalinec, 22. listopada 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Revers*, Maruševac, 22. listopada 1945.

34 Isto.

35 Usp. PASINI TRŽEC, IVA, 2016., 126.

rednih brojeva).³⁶ Popisani kulturno-povijesni i umjetnički predmeti odnose se na knjige, grafike, opremu doma (namještaj, ogledala, satove, staklene predmete, svijećnjake i sl.), hladno i vatreno povijesno oružje te slike.

Naposljetku, u Gradskom muzeju Varaždin čuva se još jedan nedatiran rukopisni popis slika i grafika iz Čalinca i Maruševca (vidi Prilog 5).³⁷ Popisanim umjetninama, određenim autorom i/ili temom, prethodi svojevrsna „šifra“, a iste su oznake ispisane na generičkim markicama plavoga obruba apliciranim na nekoliko slika koje se danas nalaze u Muzeju.³⁸ Na taj način obilježeni predmeti koji su prikupljeni u sabirnim centrima povezani su s popisima, a oznake na njima služe kako se ne bi izgubila veza između predmeta i lokaliteta s kojeg potječu pa je stoga za zaključiti da se radi o svojevrsnom internom inventaru Okružnog sabirnoga centra u Varaždinu.³⁹

Komparativnom analizom arhivskih dokumenata jasno je da oznake – ispisane na markicama, odnosno na popisu

36 U ranijim popisima s obje lokacije dopisane su bilješke kako popisani perzijski sagovi – dva u Čalincu i pet u Maruševcu – „nijesu preuzeti“. U kasnijim se popisima ponovno navode dva saga u Čalincu, odnosno četiri u Maruševcu pa nije jasno jesu li tada preuzeti već ranije popisani sagovi. Članovi KOMZA-e iz Zagreba (Zdenko Vojnović, Verena Han i Predrag Grdenić) u ljeto 1946. godine posjetili su Maruševac, tri tjedna nakon što je u tome mjestu održana dražba predmeta iz dvorca u kojem su tada zatekli dobro očuvana „dva dvokrilna ormara (...) te dva stolića za igru Louis XVI.“ i zapisnički konstatirali da „Gotovo cjelokupno kulturno povijesna i umjetnička gradja ovog dvorca preuzeta je još 1945. godine od gradskog muzeja u Varaždinu“, odnosno s „obzirom da je odmah po oslobodjenju varaždinski muzej prenio u svoja spremišta najvredniji dio gradje iz dvorca sva je vjerojatnost da predmeti prodavani seljacima na ovoj dražbi doista nisu spadali pod zaštitu“. HR-HDA-2117-2-368, *Zapisnik sastavljen u dvorcu Maruševac kraj Varaždina*, Maruševac, 6. kolovoza 1946. [KOMZA 285/46]. Godinu kasnije, u ljeto 1947. godine među planiranim izdacima KOMZA-e predviđeni su troškovi transporta umjetničkih i kulturno-povijesnih predmeta iz Maruševca, Čalinca i drugih lokaliteta u varaždinski sabirni centar, no kako saznajemo iz putnoga izvještaja Krešimira Filića, Čalinec nije obišao jer u njemu „i onako nema više nikakvih predmeta od vrijednosti“, dok je u Maruševcu zatekao „još nešto knjiga, nekoliko komada starinskog pokućstva (...) i par novijih uljenih slika, dok je sve ostalo već prevezeno prethodne /1945./ i ove godine /1947./ Iz Maruševca bit će potrebno odvesti gore navedene stvari“. HR-HDA-2117-2-735, Vladimir Tkalčić Općem odjelu Ministarstva prosvjete, *Putni troškovi za KOMZU u 3. tromjesečju – osiguranje*, Zagreb, 5. lipnja 1947. [KOMZA 313/47]; HR-HDA-2117-2-742, Ivana Vrbanić i Vladimir Tkalčić Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete, *Prijedlog za angažiranje kredita KOMZE – moli se odobrenje*, Zagreb, 14. lipnja 1947. [KOMZA 328/47]; HR-HDA-2117-2-903, Krešimir Filić Komisiji za skupljanje i čuvanje kulturni spomenika i starina pri Ministarstvu prosvjete – Zemaljski sabirni centar, *Izveštaj prof. Filića Krešimira o izvršenom putovanju prema putnom nalogu Min. prosvjete, Opći odjel – Rač. odsjek*, br. 58728/47, Varaždin, 25. studenoga 1947. [KOMZA 528/47].

37 Popis se nalazi u dokumentaciji Gradskog muzeja Varaždin. Za omogućen uvid u slike i dokumentaciju zahvaljujem kolegici Elizabeti Igrec, višoj kustosici Galerije umjetnina Gradskog muzeja Varaždin.

38 Markice s plavim obrubom na predmetima u Gradskom muzeju Varaždin vezuju se uz obilježavanje predmeta koje je proveo ravnatelj Muzeja Krešimir Filić. Usp. MILOŠEVIĆ, SANDA; RANČIĆ, JELENA, 2019., 312 (bilj. 2).

39 Slične je oznake izravno na predmet bilježila i zagrebačka KOMZA najčešće u formatu „K-00/00 000“ pri čemu se prvi broj odnosi na urudžbeni broj dokumenta s godinom, a drugi na redni broj predmeta u zapisniku. Usp. PASINI TRŽEC, IVA, 2016., 132, 136 (bilj. 104); FABIJANIĆ, BARTOL, 2021., 119-120, 124.

slika i grafika koji se čuva u Gradskom muzeju Varaždin – referiraju na ranije zapisnike o preuzimanju građe iz listopada 1945. godine: rimski broj I ili II odnosi se na prvi ili drugi zapisnik lokaliteta, arapski broj na redni broj predmeta u zapisniku, a slovna mu je oznaka pridodana u slučajevima kada je u zapisniku pod jednim brojem navedeno više predmeta. Primjerice, „I, br. 16a Hugo Bürgel: Abendlandschaft“ i „I, br. 16b Both: Abendlandschaft“ odnose se na prvi popis iz Čalinca u kojem je pod rednim brojem 16 upisano „2 slike: krajobrazi“.

Prema dostupnoj dokumentaciji, u kuriji Čalinec nalazilo se – i u poratnim mjesecima iz nje je izmješteno ukupno 11 slika, od kojih je u Galeriji umjetnina Gradskog muzeja Varaždin zasad bilo moguće identificirati njih sedam.⁴⁰ Djela datiraju od 17. do 19. stoljeća te zahvaćaju produkciju nizozemskih, francuskih, njemačkih i austrijskih slikara. Zahvaljujući iscrpnim popisima i njihovim međusobnim sravnjivanjem za svaku od tih slika moguće je pratiti trag do kurije Čalinec. Naime, tijekom proteklih sedamdesetak godina dio slika iz kurije u muzejskim je publikacijama pripisivan maruševčkom inventaru, no za pojedine slike to nedvojbeno pobija prvi poznati popis koji umjetnine evidentira još uvijek *in situ*.⁴¹

Slike iz kurije Čalinec u varaždinskom Muzeju u cjelini ukazuju na ukus Pongratzovih te pružaju uporišta za istraživanje njihove sakupljačke aktivnosti. Naime, od slika prepoznatih u fundusu Gradskog muzeja Varaždin, pet ih pronalazimo na bečkom tržištu umjetnina tri desetljeća prije negoli su popisane u Čalincu.

Slika *Arkadijski krajolik* (ulje na platnu, 97,3 × 134,7 cm, inv. br. GMV GS 293)⁴² prodavana je u listopadu 1910. godine na aukcijskoj prodaji naslovljenoj *Collection Marquis de Chateaufort*.⁴³ Aukcija u organizaciji Österreichischer Kunstverein obuhvatila je isključivo djela iz jedne kolekcije – devedeset slika raznih škola od 16. do 19. stoljeća, a tom

40 Barent Gael, *Konjanici na odmoru*, ulje na platnu, 51 × 84 cm, inv. br. GMV GS 38; Abraham Begeyn, *Povratak s paše*, ulje na platnu, 66 × 82 cm, inv. br. GMV GS 40; Wilhelm Richter, *Bitka kod Novare*, ulje na dasci, 55 × 64 cm, inv. br. GMV GS 183; pripisano: Francisque (Jean-François) Millet, *Bijeg (Planinski krajolik)*, ulje na platnu, 75,8 × 128,1 cm, inv. br. GMV GS 291; način: Jan Both, *Krajolik*, ulje na dasci, 75,5 × 58,8 cm, inv. br. GMV GS 292; pripisano: Nicolas Poussin, *Arkadijski krajolik*, ulje na platnu, 97,3 × 134,7 cm, inv. br. GMV GS 293; Adriaen Beeldemaker, *Povratak iz lova*, ulje na platnu, 82 × 123 cm, inv. br. GMV GS 527. Među slikama koje su tijekom 1950-ih bile izložene u stalnom postavu spominje se kopija slike Antoineta Watteaua temom podudarna sa slikom u rukopisnom popisu slika iz Čalinca i Maruševca („II. br. 17d Schule Watteaus: Schäfer-Szene“). Usp. FILIĆ, KREŠIMIR, 1957., 20; DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA, 1997., 13.

41 Primjerice, za Bijeg zaveden među slikama iz Čalinca, u katalozi-ma Galerije više se puta kao podrijetlo navodio Maruševac ili općenitija napomena „došlo iz posjeda Pongratz“. Usp. MIRKOVIĆ, MARIJA, 1962., 9 (kat. br. 4); SAČIĆ, DARKO, 1981., kat. br. 12; DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 176-177.

42 Reproducirano u: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 174-175.

43 Usp. ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 20. listopada 1910., 27 (kat. br. 62), tabl. 33.

Nr. 62.
NICOLAS POUSSIN.

Tafel 33.

2 Reprodukcia slike *Arkadijski krajolik*, aukcijski katalog *Collection Marquis de Chateaufeuf*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 20. listopada 1910., tab. 33.

Reproduction of the painting *Heroische Landschaft*, auction catalog *Collection Marquis de Chateaufeuf*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 20 October 1910, table 33

je prigodom tiskan razmjerno luksuzan katalog u kojemu je reproducirano više od polovice slika, među kojima i varaždinski krajolik (sl. 2).

Neodređena scena mitološkog prizvuka pripisana baroknom slikaru Nicolasu Poussinu (okolica Les Andelysa, 1594. - Rim, 1665.) već je tada smatrana radom velikana francuske umjetnosti. U predgovoru u kojem je kolekcija ukratko opisana slika je istaknuta kao „doista kapitalno djelo velikog Nicolasa Poussina [...], autentično remek-djelo velikoga klasicista“, a sastavljač kataloga uspoređivao ju je kao neupitno Poussinovo djelo s „pariškim planinskim krajolikom s Diogenom“ iz Louvrea, na temelju čega predlaže i blisku dataciju.⁴⁴ Iako je atribucija dvojbeni, na njezinu onovremenu recepciju i na vrijednost koja joj je pridavana ponajbolje ukazuje početna cijena od 15.000 kruna, najviša na čitavoj aukciji i dvostruko veća od sljedeće najskuplje slike, odnosno desetak puta veća od srednje cijene prodanih

slika.⁴⁵ Unutar mjesec dana organizirana je aukcijska likvidacija slika koje nisu prodane na nekoliko ranije upriličenih dražbi cjelovitih kolekcija, uključujući i ovu.⁴⁶ Budući da sliku *Arkadijski krajolik* ne pronalazimo ponovno ponuđenu, za zaključiti je kako je na aukciji prodana.

Još tri slike iz kurije Čalinec bilježimo na aukcijskim prodajama održanim u travnju 1913. godine. Na aukciji slika starih i modernih majstora održanoj u organizaciji Österreichischer Kunstverein 3. travnja 1913. bile su uključene dvije slike nizozemskog 17. stoljeća iz varaždinskog Muzeja: *Konjanici na odmoru* i *Povratak s paše*.⁴⁷

U sumarnom kataloškom opisu slike *Konjanici na odmoru* (ulje na platnu, 51 × 84 cm, inv. br. GMV GS 38)⁴⁸ Barenta Gaela (Haarlem, 1630/1635. - Amsterdam, 1698.) navedeno

44 „das ganz kapitale Werk des großen Nicoals Poussin [...], ein authentisches Hauptwerk des großen Klassizisten“; „Pariser Gebirgslandschaft mit Diogenes“ Isto, 6, 27. Po svoj je prilici riječ o Poussinovoj slici *Diogen baca zdjelu* (ulje na platnu, 160 × 221 cm, Musée du Louvre, inv. br. 7308) datiranoj između 1654. i 1658. godine.

45 Napomena na početku kataloga navodi: „Die im Kataloge vermerkten Preise sind keine Schätzungen, sonder Ausrufpreise.“ (ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 20. listopada 1910., 4).

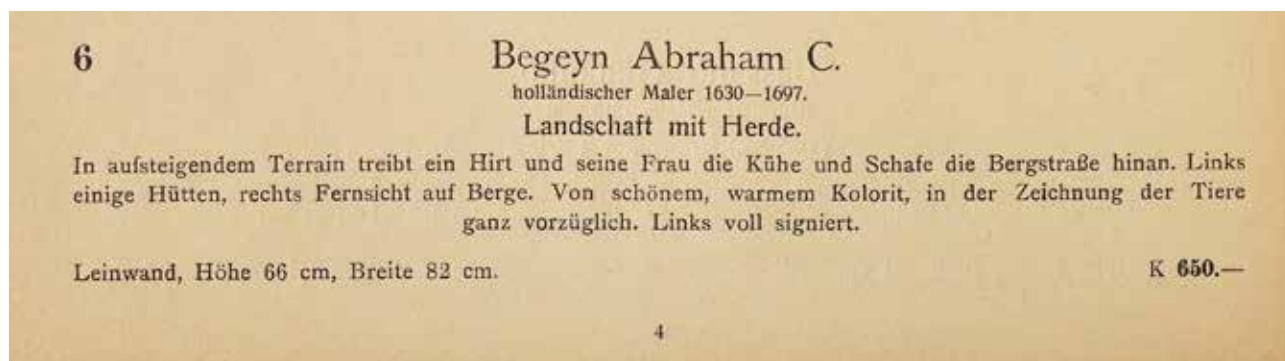
46 Usp. ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 11.-12. studenog 1910.

47 Usp. ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3. travnja 1913., 4 (kat. br. 6), 12 (kat. br. 31).

48 Reproducirano u: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 144-145.

3 Kataloška jedinica slike *Konjanici na odmoru*, aukcijski katalog *Neuzeitige und alte Ölgemälde*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3. travnja 1913., str. 12.
Catalog entry, painting *Die Rast*, auction catalog *Neuzeitige und alte Ölgemälde*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3 April 1913, p. 12

4 Kataloška jedinica slike *Povratak s paše*, aukcijski katalog *Neuzeitige und alte Ölgemälde*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3. travnja 1913., str. 4.
Catalog entry, painting *Landschaft mit Rinderherde*, auction catalog *Neuzeitige und alte Ölgemälde*, ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3 April 1913, p. 4

je kako je slika „dolje lijevo monogramirana“,⁴⁹ no inicijali prilikom pregleda slike uklonjene iz ukrasnoga okvira nisu uočeni. Čak i bez specifičnoga potpisa verzalnim slovima kakvim je Gael signirao većinu svojih djela varaždinska se slika likovnim karakteristikama uklapa u njegov opus, u koji je uključena i u relevantnoj leksikografskoj obradi njegova stvaralaštva.⁵⁰

Nasuprot prethodnoj, napomena o signaturi na slici *Povratak s paše* (ulje na platnu, 66 × 82 cm, inv. br. GMV GS 40)⁵¹ Abrahama Begeyna (Leiden, 1637. - Berlin, 1697.) u kataloškom opisu jest točna, no sam je potpis „ABegeij[n]“ (A i B ligaturno) slabije čitak. Sliku je moguće preciznije datirati upravo s obzirom na oblik potpisa. Begeynov život i karijeru obilježile su stalne selidbe, a osim u nekoliko nizozemskih gradova, boravio je i stvarao u Parizu, Londonu i Berlinu. Promjena prezimena u Bega, kako se slikar potpisuje na kasnijim djelima, pretpostavlja se pritom nakon odlaska u London 1673. godine, dok je Fred G. Meijer smjenu oblika signatura na slikama („ABegein“, „ABegeijn“, „ABegijn“ i „ABega“) predložio kao vjerojatnu

kronologiju Begeynova stvaralaštva.⁵² U ovakvoj relativnoj kronologiji, signatura „ABegeij[n]“ na varaždinskoj slici okvirno se uklapa u sredinu 1660-ih godina.⁵³

Budući da je riječ o slikama koje pripadaju nizu srodnih kompozicija unutar opusâ ovih dvojice slikara, nedvojbeno potvrdu za identifikaciju varaždinskih slika na prodaji u Beču pružaju kratke kataloške jedinice (sl. 3) izrezane iz aukcijskoga kataloga i nalijepljene na poledinama slika.

Nepuna dva tjedna kasnije, Kunstauktionshaus G. Pisko upričila je prodaju slika više privatnih vlasnika na kojoj se je našla i *Bitka kod Novare* (ulje na dasci, 55 × 64 cm, inv. br. GMV GS 183)⁵⁴ Wilhelma Richtera (Beč, 1824. - Beč, 1892.), poretista i slikara vojnih sukoba kojima je kao ratni slikar osobno svjedočio.⁵⁵ Slika je u katalogu aukcije reproducirana (sl. 4), a na poledini same je slike sačuvan nalijepljen izrezak (dijela) kataloške jedinice.

49 „Links unten monogrammiert“ ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 3. travnja 1913., 12 (kat. br. 31).

50 Usp. WEGENER, ULRICH B., 2005., 145.

51 Reproducirano u: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 150-151.

52 Usp. MEIJER, FRED G., 1994., 273; RKDartists, <https://rkd.nl/artists/5952> (30. listopada 2024.).

53 Primjerice, oblikom „ABegein“ signirane su primjerice slike *Kamenolom* (ulje na platnu, 67,5 × 81 cm, Mauritshuis, inv. br. 391), datirana u 1660. godinu te *Morska obala* (ulje na platnu, 90 × 118,5 cm, Ermitaž, inv. br. ГЭ-3469), datirana u 1662. godinu, a oblikom „ABegeijn“ slika *Talijanizirajući kralolik s govedom koje prelazi potok uz ruševinu* (ulje na platnu, 52 × 62,3 cm, Christie's, New York, 8. lipnja 2011., lot 26) datirana u 1664. godinu.

54 Reproducirano (uz obrezan kadar) u: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 68-69.

55 Usp. KUNSTAUKTIONSHAUS G. PISKO, 15. travnja 1913., 24 (kat. br. 57), tabl. XIV.

Naposljetku, ponovno na aukciji Österreichischer Kunstvereina, u prosincu 1913. godine detektiramo sliku *Bijeg* (ulje na platnu, 75,8 × 128,1 cm, inv. br. GMV GS 291.)⁵⁶ pripisanu Francisqueu (Jean-Françoisu) Milletu (Antwerpen, 1642. - Pariz, 1679.).⁵⁷ Poledina slike u potpunosti je zakrivljena kartonskom zaštitom pa nije bilo moguće provjeriti sadržava li kakve materijalne tragove. Unatoč tome, kao i izostanku reprodukcije, detaljan opis i dimenzije slike u potpunosti odgovaraju onoj u varaždinskom Muzeju: „Bijeg. [...] U prostranom se krajoliku, čiji su vrhovi prekriveni snijegom, sprijeda vidi čovjek s oružjem u ruci, očito krivac, kako preplašen bježi, dok ga na udaljenosti slijedi drugi lik. Desno u daljini prostrana građevina, dvorac na brežuljku. [...] Platno, visina 76 cm, širina 129 cm“.⁵⁸

Aukcijske prodaje u Beču svjedoče da se slike prije dotičnih datuma nisu nalazile u kuriji Čalinec, odnosno da su u kuriju – tada već nekoliko desetljeća u vlasništvu Pongratzovih – prispjele vjerojatno kao akvizicije pripadnika te obitelji. Štoviše, prodaje četiri slike koncentrirane u 1913. godinu (odnosno čak tri slike unutar dva tjedna) daju naslutiti da su te godine bile intenzivnije aktivnosti oko (pre)uređenja interijera kurije. Unatoč važnoj ulozi Pongratzovih za gospodarski razvoj Hrvatske, naročito Zagreba krajem 19. i početkom 20. stoljeća, adaptacijama povijesnih zdanja i gradnji novih rezidencija, kontaktima sa suvremenim likovnim umjetnicima i arhitektima, njihovi (potencijalni) kolekcionarski potezi širih razmjera nisu utvrđeni te su još uvijek desiderata povijesnoumjetničke struke u Hrvatskoj.⁵⁹

Recentnim istraživanjima, posebice onima Ive Pasini Tržec, Beč je, međutim, prepoznat i potvrđen kao važno središte u kojemu su kolekcionari iz hrvatskih krajeva, osobito Zagreba, realizirali svoje kupovine umjetnina u međuratnom periodu.⁶⁰ Ovih nekoliko slika proširuje saznanja o akvizicijama ostvarenim na bečkome tržištu umjetnina u godinama prije raspada Austro-Ugarske Monarhije te pozicionira Pongratze u krug kupaca aktivnih u Beču, zaslužnih za importiranje djela europskih starih majstora u hrvatske zbirke.

Tri desetljeća nakon što su prodavane u Beču i vjerojatno izravno dospjele na zidove skromne ovdašnje kurije, iz toga su konteksta naglo istrgnute sveprisutnim procesima

prijenosa umjetnina iz privatnog vlasništva u državno. Ovim radom prikazan razmjerno detaljno dokumentiran proces rasipanja inventara kurije eklatantan je primjer gubitka memorije na raniji smještaj slika i kontekst cjeline kojoj su pripadale, ali i indikator (administrativne) neuređenosti djelovanja Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu. Naime, osim što sadržava dokumentaciju koja rasvjetljava preuzimanje umjetnina iz Čalinca, novopronađeno arhivsko gradivo ujedno otvara znatno kompleksnije pitanje cjelokupnoga djelovanja Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu i njegove povezanosti s varaždinskim Muzejom, odnosno s ONO Varaždin te ukazuje na potrebu dodatnih istraživanja ne samo varaždinskog, već svih okružnih sabirnih centara koji su djelovali na prostoru Hrvatske.

Gdje su se u Varaždinu nalazili prostori sabirnog centra u koje je dopremana građa te kako su razgraničena zaduženja i ovlasti Okružnoga narodnog odbora Varaždin, Okružnoga sabirnog centra i Gradskoga muzeja Varaždin na poslovima popisivanja i sakupljanja predmeta, iz sačuvane dokumentacije nije posve jasno.

Lociranje prostora sabirnoga centra dvojbeno je ponajprije stoga što iz prepiske ONO Varaždin s OUND-om proizlazi da se od kraja kolovoza do početka studenoga 1945. godine – uslijed nedostatka mjesta u Starom gradu – tragalo za prikladnim prostorom.⁶¹ Unatoč tome, izgleda da su predmeti ipak već u ljeto 1945. godine počeli pristizati u Muzej. Iz literature je dostupan podatak da su umjetnine i drugi kulturno-povijesni predmeti iz dvorca Jalkovec obitelji Leitner prikupljeni u Palači Varaždinske županije gdje se nalazilo sjedište ONO Varaždin, odakle su tijekom lipnja i srpnja 1945. godine transportirani u Muzej,⁶² a o pristizanju umjetnina u Muzej već 1945. godine pisale su i lokalne novine.⁶³

Sporadični dokumenti iz 1946. i 1947. godine potvrđuju ne samo da su umjetnine kasnije doista dopremane izravno u Muzej u funkciji sabirnoga centra,⁶⁴ već svjedoče i o uigranom radu triju instanci te tijesnoj pozadinskoj povezanosti koja je, kako je čitljivo iz dokumenata nastalih u listopadu

61 Nakon prvog zahtjeva u kolovozu, OUND je krajem rujna donio odluku o dodjeli prostora, a istu je krajem listopada povukao. Drugi poznati prostor dodijeljen je početkom studenoga, no nakon pregleda prostora zaključeno je kako nije prihvatljiv bez adaptacije; ishod nije poznat. Usp. HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Okružnoj upravi narodnih dobara Varaždin, *Okružni sabirni centar – doznaka prostorija, Varaždin*, 30. kolovoza 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Prostorija za Okružni sabirni centar. Odluka*, Varaždin, 19. rujna 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Okružnog sabirnog centra osnivanje. Odluka*, Varaždin, 23. listopada 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, *Dodjela stana*, Varaždin, 3. studenoga 1945.; HR-DAVŽ-651-3-4, kut. 88, Prosvjetni odjel ONO Varaždin Upravnom odjelu – stanbenom odsjeku Gradskog narodnog odbora Varaždin, *Prostorije za okružni sabirni centar*, Varaždin, 6. studenoga 1945.

62 Usp. ŠIMUNIĆ, LJERKA; SIKINGER, TOMISLAV, 2019., 334-335.

63 Usp. R. P., 25. srpnja 1945., 2.

64 Usp. HR-HDA-2117-2-937, Krešimir Filić Upravi zemaljskog poljoprivrednog dobra Martijanec, *Predmeti koje je Gradski muzej u Varaždinu preuzeo dne 16. prosinca 1947. u dvorcu Martijanec iz posjeda obitelji Rauch-Vučetić*, Varaždin, 17. prosinca 1947. [KOMZA 570/47].

56 Reproducirano u: DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, 2019., 176-177.

57 Usp. ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, 4. prosinca 1913., str. 22 (kat. br. 58).

58 „Die Flucht. [...] In einer weiten Landschaft, deren Gipfel mit Schnee bedeckt sind, sieht man vorne einem Mann mit der Waffe in der Hand, offenbar einen Missetäter, voll Angst davon eilen, während ihm in einigem Abstand ein Zweiter nachfolgt. Rechts in der ferne weitläufige Gebäude, ein Kastell auf der Anhöhe. [...] Leinwand, Höhe 76 cm, Breite 129 cm.“ Isto.

59 Usp. BADOVINAC, TATJANA, 2003., 30-36; IVELJIĆ, ISKRA, 2007.; DAMJANOVIĆ, DRAGAN; IVELJIĆ, ISKRA, 2015., 121-134.

60 Usp. PASINI TRŽEC, IVA; DULIBIĆ, LJERKA, 2017., 185-197; PASINI TRŽEC, IVA, 2019.a, 231-241; PASINI TRŽEC, IVA et al., 2020., 42-47, 60-65; PASINI TRŽEC, IVA, 2021., 97-113; PASINI TRŽEC, IVA, 2022., 157-170.

5 Reprodukcia slike *Bitka kod Novare*, aukcijski katalog *Versteigerung von Ölgemälden, Aquarellen und Miniaturen...*, KUNSTAUKTIONSHAUS G. PISKO, 15. travnja 1913., tabl. 14.

Reproduction of the painting *Schlacht bei Novarra*, auction catalog *Versteigerung von Ölgemälden, Aquarellen und Miniaturen...*, KUNSTAUKTIONSHAUS G. PISKO, 15 April 1913, table 14

1945. godine u Čalincu i Maruševcu, zapravo uspostavljena od samoga početka. Zagrebačka središnjica KOMZA-e takav rad varaždinskog sabirnog centra nije, međutim, percipirala u pozitivnom svjetlu. Na sjednici Komisije u studenome 1946. godine Zdenka Munk je tragom vlastitog zapažanja „o radu, odnosno neradu sabirnog centra u Varaždinu“ predložila odlazak članova KOMZA-e iz Zagreba u Varaždin „kako bi se dobio pravi uvid u stanje stvari“, što je i prihvaćeno u zaključku sjednice: „hitno uputiti spomenute članove /u zapisniku/ Komisije u Varaždin“. ⁶⁵ Istom prilikom odlučeno je da se Krešimir Filić imenuje članom KOMZA-e jer bi, između ostaloga, „time i uprava grad. muzeja u Varaždinu bila prisiljena slati izvještaje o radu Sabirnog centra, kako bi se uvijek znalo što je ušlo u muzej, te nebi bilo moguće da uprava muzeja na svoju ruku preuzima predmete od opće kulturno-historijske vrijednosti“. ⁶⁶

U funkciji člana KOMZA-e, odnosno voditelja Okružnoga sabirnog centra u Varaždinu Krešimir Filić uputio je tih godina zagrebačkoj središnjici KOMZA-e nekoliko dopisa vezanih uz rad sabirnoga centra, koji su međutim naslovljeni kao dopisi varaždinskog Muzeja i koje je potpisao s pozicije upravitelja Muzeja. ⁶⁷ Potaknut tim dopisima iz kojih se percipira

jedinstvo Muzeja i Sabirnog centra, predsjednik KOMZA-e Vladimir Tkalčić u dopisu Okružnom sabirnom centru u Varaždinu ožujka 1947. godine naglašava neprihvatljivu integraciju: „zbog pravilnog funkcioniranja Okružnog sabirnog centra potrebno [je] administraciju istoga po mogućnosti voditi posebno, a u koliko to nije provedivo da se barem na kraju dopisa pri potpisu naznači ne ‘upravitelj muzeja’ nego rukovodioc Okružnog sabirnog centra“. ⁶⁸

Iz navedenoga možemo zaključiti da je Okružni sabirni centar u Varaždinu, u skladu s *Uputstvom za osnivanje i poslovanje sabirnih centara*, djelovao vezan uz jedinu značajnu muzejsku ustanovu na tome području – Gradski muzej Varaždin – koji je pak baštiniio dio starina i umjetnina prikupljenih djelovanjem sabirnog centra na tom prostoru. Slike prispjele iz nekoliko izvora, među njima i one iz kurije Čalinec, uvelike su pritom obogatile zbirku slikarstva i omogućile Galeriji transformaciju od muzejskoga postava suvremenoga hrvatskog likovnog stvaralaštva u cjelinu koja prezentira višestoljetni presjek europskoga i hrvatskoga slikarstva.

65 HR-HDA-2117-2-466, *Zapisnik sastavljen na odborskoj sjednici Komisije za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina*, Zagreb, 19. studenoga 1946. [KOMZA 443/46].

66 Isto.

67 Usp. primjerice HR-HDA-2117-2-616, Krešimir Filić Zemaljskom sabirnom centru u Zagrebu, *Kulturno historijski predmeti iz Jalžabeta*, Varaždin, 8. ožujka 1947. [KOMZA 164/47]; HR-HDA-2117-2-617, Krešimir Filić Zemaljskom sabirnom centru u Zagrebu, *Kulturno historijski predmeti u dvorcu Križovljan-Grad*, Varaždin, 8. ožujka 1947. [KOMZA 165/47]; HR-HDA-2117-2-643, Krešimir Filić Zemaljskom sabirnom centru u Zagrebu, *Biblioteka – Križovljan*, Varaždin, 13. ožujka 1947. [KOMZA 195/47].

68 HR-HDA-2117-2-650, Vladimir Tkalčić Okružnom sabirnom centru u Varaždinu, *Rukovanje kult. historijskim predmetima u Križovljan-gradu i Jalžabetu*, Zagreb, 19. ožujka 1947. [KOMZA 202/47].

PRILOG 1: ZAPISNIK IZ ČALINCA, 17. LISTOPADA 1945. (HR-DAVŽ-651-3-4, KUT. 88)

ZAPISNIK

od 17. listopada 1945. godine spisan na licu mjesta u dvorcu Čalinec, imovina Pongrac Oskara, koja se popisuje po Komisiji za konfiskaciju njemačke imovine u Ivancu, –a koji predmeti se ustupaju Sabirnom centru kulturno-historijskih i umjetničkih vrjednota na Varaždinskom O.N. Prosvjetni odio, a svezno sa odobrenjem istog odjela od 16. X. 1945. broj: 14349/45.–

Komisiju sačinjavaju: Magdić Josip, predstavnik Okružne uprave narodnih dobara u Varaždinu, Putar Radoslav, opunomoćenik Prosvjetnog odjela Okružnog N.O.-a u Varaždinu na osnovu punomoći izdane u spomenutom odobrenju, zatim Ljubice Orešković sa strane Kotarskog N.O.: u Ivancu.–

P. P.

- 1./ 1. kom komoda
- 2./ staro oružje i to: 1 kaciga željezna, 1 štit, 2 halebarde, 2 stare cizelirane puške, 2 kubure,
- 3./ 11 kom. bakroreza signiranih: Ridinger
- 4./ 1 rokoko ormar sa mesin. rubovima,
- 5./ ~~2 kom. perzijskih sagova~~, [precrtano u izvorniku]
- 6./ 2 kom. rocaille: zidna svjećnjaka,
- 7./ 6 kom. knjiga: Kultur und Sitten-geschichte
- 8./ 1 slika uljena, signirana: Barent Gael
- 9./ 1 knjiga: Vergil, staro izdanje,
- 10./ 1 knjiga: Matiae Belli: Notitiae Hungariae, 1735 god.
- 11./ 1 knjiga: Philippi Cluverus: Italia antiqua, 2 sveska
[redni broj preskočen u izvorniku]
- 13./ 1 slika ulje, signirana C. Begeyn,
- 14./ 1 slika ulje: sign. Nicolas Pousin,
- 15./ 1 slika ulje, sign. Francois Millet: La fuite
- 16./ 2 slike: krajobrazi,
- 17./ 1 comoda Louis XVI.
- 18./ 1 „barok“ pisaći stolić sa 8 ladica i 1 pisaći stol u obliku graha.

Ovaj popis svršava sa rednim brojem 18.:

S.F.S.N.–

U Maruševcu, dne 17. listopada 1945.–

Opunomoćenik Prosvjetnog odjela
Okruž. N.O.-a Varaždin:
R. Putar [potpis]

Članovi komisije:
Magdić Josip, Ljubica Orešković [potpisi]
Predatelj /upraviteljica
Dječjeg Doma u Čalincu/
Penić Dragica [potpis]

[rukopisna bilješka:]
Sagovi pod br. 5 nijesu predani. Penić [potpis]

PRILOG 2: REVERS, MARUŠEVEC, 19. LISTOPADA 1945. (HR-DAVŽ-651-3-4, KUT. 88)

Maruševac, 19. listopada 1945.

Var. Grad. Muzej.

Br: 95.-45.

Ovaj popis služi i kao zapisnik o preuzimanju niže navedenih predmeta uz sudjelovanje članove komisije, koji izvršuju konfiskaciju imovine Oskara Pongraca u Maruševcu: Magdić Josipa i Ljubice Orešković.

REVERS

na preuzete predmete kulturno-umjetničke i historijske vrijednosti, sa imanja Maruševac, konfisciranog vlasništva Oskara Pongraca.

1. 2 /dva/ komada perzijskih sagova. Vel. cca 1-1,5 met.
2. Slika u pozlaćenom okviru /Signirana sa Graf/. 1 komad
3. Ogledalo u okviru od stakla. 1 komad.
4. 4 kom. knjiga. Valvasor I.-IV.
5. 2 kom. knjiga. A. Philippi: Die kunst der Rennaissance in Italien.
6. 3 kom. velika perzijska saga. Vel: Širina do 5 met.
7. 1 /jedan/ stolni sat.
8. jedno Venecijansko ogledalo.
9. jedno venecijansko ogledalo /manje/.
10. jedna venecijanska čaša.
11. jedan oslikani vrč.
12. jedan oslikani vrč /veći/.
13. Jedna oštećena stara šalica.
14. Jedna škrinjica ukrašena sedefom.
15. Jedna manja željezna škrinjica.
16. Jedan oslikani tanjur.
- [redni broj preskočen u izvorniku]
18. Dvije boce od venecijanskog stakla.
19. Dvije uljene slike /portraiti/ – pendants.
20. Jedna stara biblija.
21. Jedna knjiga Rafaelovih reprodukcija.
22. Jedan sekreter sa stalkom.
23. Jedna slika /portrait/.
24. Jedan tabernakl.

Ovaj popis završava rednim brojem 24 /dvadesetčetiri/.

Članovi komisije:

Magdić Josip, Ljubica Orešković [potpisi]

Opunomoćenik Prosvjetnog odjela

Okružnog Narodnog Odbora Varaždin:

R. Putar [potpis]

Predatelj /upraviteljica dječjeg doma:

Horak Marija [potpis]

[rukopisna bilješka:] Sagovi pod br. 1 i 6 nijesu predani. Horak [potpis]

PRILOG 3: REVERS, ČALINEC, 22. LISTOPADA 1945. (HR-DAVŽ-651-3-4, KUT. 88)

*Okružni sabirni centar u Varaždinu i
Gradski muzej u Varaždinu
Br. 96.–1945.*

Čalinec, 22. listopada 1945.

Ovaj popis vrijedi i kao zapisnik o preuzimanju niže navedenih predmeta uz sudjelovanje Radoslava Putara, opunomoćenika varaždinskoga sabirnoga okružnoga centra i gradskoga muzeja u Varaždinu i upraviteljice dječjega doma u Čalincu.

REVERS

na preuzete predmete kulturno-umjetničke vrijednosti sa imanja Čalinec, konfisciranoga vlasništva Oskara Pongratza.

1. *ormar /1 kom./*
2. *rokoko salon /2 šezlona, 8 naslonjača, 2 stolice, 1 stol sa staklenom pločom/*
3. *škrinja /1 kom./*
4. *komoda pisači stol*
5. *stol rokoko /1 kom./*
- [redni broj upisan u izvorniku niže]
7. *1 spavaća soba /dvostruki krevet, niski dugoljasti stolić, okrugli stolić s mramornom pločom/*
8. *1 kom stol /slonova kost intarzije/*
9. *1 supraporta /rokoko/*
10. *2 ogledala /rocaille okvir/*
11. *1 stalak za cveće*
12. *1 komoda*
13. *ovalni stolić s mramornom pločom.*
14. *ugaoni ormarić*
15. *1 rocaille sat*
16. *1 rokoko ogledalo*
17. *5 kom. uljenih slika*
18. *3 kom. Schab kunst slika*
6. *pisači stol /1 kom./*
19. *1 kom škrinja*
20. *svećnjak zidni*
21. *2 kom tepiha.*

Ovaj spisak završava rednim brojem 21.

Čalinovec [sic!], 23. X. 1945.

[pečat]

*Primatelj:
R. Putar, v.r.*

*Predatelj :
Penić, v.r.*

PRILOG 4: REVERS, MARUŠEVEC, 22. LISTOPADA 1945. (HR-DAVŽ-651-3-4, KUT. 88)

Okružni sabirni centar Varaždin i
 Gradski Muzej u Varaždinu
 Br. 96. 1945.

Maruševac, 22. listopada 1945.

Ovaj popis služi i kao zapisnik o preuzimanju niže navedenih predmeta uz sudjelovanje RADOSLAVA PUTARA kao opunomoćenika varaždinskoga Okružnoga sabirnog centra, dotično gradskoga muzeja u Varaždinu i upraviteljice dječjega doma u Maruševcu Marija Horak.

REVERS

na preuzete predmete kulturno-umjetničke vrijednosti, sa imanja Maruševac, konfisciranoga vlasništva Oskara Pongratza.

1. 4 kom. saga
2. 2 ovalne slike /cveće/
3. 3 veće slike
4. 1 ogledalo
5. 1 porculanski sat
6. 14 kom. venecijanskog stakla.
7. 5 kom. manjih slika
8. 2 slike /mrtva priroda/
9. 1 mala sličica aqua tinta
10. komoda /1 kom./
11. stol /1 kom./
12. tabernakl
13. 5 slika.

Ovaj spisak završava rednim brojem 13.

Predatelj:

Primatelj:

R. Putar, v.r.

[pečat]

Maruševac, 23. X. 1945.

PRILOG 5: POPIS SLIKA I GRAFIKA IZ ČALINCA I MARUŠEVCA (DOKUMENTACIJA GMV)

	Čalinec
I. br. 13	C. Begeyn: Landschaft mit Rinderherde
I. br. 14	Poussin, Nicolas: Heroische Landschaft
I. br. 15	François Millet: La futie
I. br. 16a	Hugo Bürgel: Abendlandschaft
I. br. 16b	Both: Abendlandschaft
I. br. 8	Barent-Gael: Die Rast
II. br. 18a	La nuit du marige (Kupferst.)
II. br. 18b	Les confidence (")
II. br. 18c	Nina (Schabkunstblatt)
II. br. 17a	Richter, Wilh.: Schlacht bei Navarra
II. br. 17b	-- Portrait eines Edelmannes
II. br. 17c	-- ' einer Edelfrau
II. br. 17d	Schule Watteaus: Schäfer-Scene
II. br. 17e	Bestmaker: Hunde

	Maruševac
I. br. 2	Graf: Landschaft
I. br. 19a	Männl. Porträt
I. br. 19b	Weibl. ' ,
I. br. 23	Weibl. Porträt: Maria Josefa Comitissa de Gross.
II. br. 2a + 2b	Ovale Blumenstücke
II. br. 9	Tanzstunde (Aquatinta)
II. br. 7a	P. Fernand: Baum mit zwei Kindern
II. br. 7b	Kinderbild
II. br. 7c	Landschaft mit Bauernfuhrwerk
II. br. 7d+e	Zwei weibl. Porträts
II. br. 3a	Adler
II. br. 3b	Wildgänse
II. br. 3c	Feber du Faur: Schlachtenbild
II. br. 8a	Blumenstück
II. br. 8b	Gaflügel
II. br. 13a	Blumenstück
II. br. 13b	Kopie Bellini: Madonna
II. br. 13c	Kriehuber: Liszt u. Freund

LITERATURA

- N. N., Brigom AFŽ-a i NO-a iz Varaždina otvoren dječji dom u Maruševcu, *Varaždinske vijesti*, 1/11 (29. srpnja 1945.), 1.
- N. N., U bivšim grofovskim dvorcima Maruševcu i Čalincu odgaja se nova generacija, *Varaždinske vijesti*, 1/32 (24. prosinca 1945.), 9.
- ANDREJKA, RUDOLF, Pongratz, Oskar, pl. (1826–1892), *Slovenska biografija*, 2013., <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi448618/#slovenski-biografski-leksikon> (27. rujna 2024.)
- ANIĆ, TOMISLAV, Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.–1946., *Časopis za suvremenu povijest*, 39/1 (2007.), 25–62.
- BADOVINAC, TATJANA, Portreti treh generacij družine Pongratz, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, 46/2 (2003.), 30–36.
- BELOŠEVIĆ, STJEPAN, Županija Varaždinska i slob. kralj. grad Varaždin, Zagreb, 1926.
- DAMJANOVIĆ, DRAGAN; IVELJIĆ, ISKRA, Arhitektonski atelijer Fellner & Helmer i obitelj Pongratz, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 39 (2015.), 121–134.
- DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA, Prilog sistematizaciji podataka o stvaranju fundusa Galerije starih i novih majstora u Varaždinu, *Spomenica Gradskog muzeja Varaždin: 1925.–1995.*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1997., 12–15.
- DUČAKIJEVIĆ, MIRJANA; IGREC, ELIZABETA, *Galerija umjetnina: Stalni postav starih majstora*, Varaždin, 2019.
- FABIJANIĆ, BARTOL, Slike u Strossmayerovoj galeriji starih majstora iz nekoliko međuratnih plemićkih zbirki kontinentalne Hrvatske, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 64 (2021.), 115–128.
- FILIĆ, KREŠIMIR, Kako je došlo do osnivanja varaždinskog muzeja, *Varaždinske vijesti*, 6/244 (9. studenoga 1950.), 2–3.
- FILIĆ, KREŠIMIR, Varaždinska galerija slika, u: *Muzeji sjeverne Hrvatske: Bjelovar, Čakovec, Krapina, Koprivnica, Križevci, Trakošćan, Varaždin, Var. Toplice*, (ur.) Krešimir Filić, Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH, Podruž. Varaždin, 1957., 20.
- IVELJIĆ, ISKRA, *Očevi i sinovi: privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*, Zagreb, 2007.
- JURANOVIĆ TONEJC, MARTINA, *Institucionalni razvoj zaštite pokretne umjetničke baštine u Hrvatskoj od 1850. do 1990. godine / The institutional development of the protection of movable heritage in Croatia from 1850 to 1990*, Zagreb, 2021.
- KUNSTAUKTIONSHAUS G. PISKO, *Versteigerung von Ölgemälden, Aquarellen und Miniaturen aus dem Nachlasse des Herrn kaiserl. Rates Dr. Karl J. Haschek †, Wien, aus dem Besitz der Familie des Altwiener Malers J. B. Reiter † und aus Privatbesitz*, Beč, 15. travnja 1913.
- MATICKA, MARIJAN, Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944.–1948.), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 25 (1992.), 123–148.
- MEIJER, FRED G., Begeyn (Bega; Begeijn; Begein, Begijn), Abraham Jansz., *Allgemeines Künstler-Lexicon, Band 8: Bayonne–Benech*, K. G. Saur, München, Leipzig, 1994., 273.
- MILOŠEVIĆ, SANDA; RANČIĆ, JELENA, Novi sjaj kadžarske kacige iz Gradskog muzeja Varaždin, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 30 (2019.), 311–326.
- MIRKOVIĆ, MARIJA, *Izbor djela Galerije slika i Muzeja u Varaždinu*, katalog izložbe (Strossmayerova galerija starih majstora), Zagreb, 1962.
- NAJCER SABLJAK, JASMINKA, Danica Pinterović i muzealizacija zbirke slavonskog plemstva, *Osječki zbornik*, 34 (2018.), 99–105.
- OBAD-ŠČITAROCI, MLADEN, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb, 1991.
- ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, *Auktions-Katalog der Collection Marquis de Chateauneuf*, Beč, 20. listopada 1910.
- ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, *Liquidations-Katalog der Gemälde-Sammlungen: Marquis de Chateauneuf, I. von Mallaert, Fergeux-Lefèvre, Théo Lefèvre, Ivan P. Ogromoff, etc.*, Beč, 11.–12. studenog 1910.
- ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, *Neuzeitige und alte Ölgemälde*, Beč, 3. travnja 1913.
- ÖSTERREICHISCHER KUNSTVEREIN, *Auktions-Katalog. Verzeichnis der zur Auktion gelangenden alten und neuzeitigen Gemälde*, Beč, 4. prosinca 1913.
- R. P., Varaždinski muzej se obogaćuje, *Varaždinske vijesti*, 1/15 (25. srpnja 1945.), 2.
- PASINI TRŽEC, IVA, Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 62 (2019.), 123–138.
- PASINI TRŽEC, IVA, Slike starih majstora iz zbirke Ervina i Branke Weiss u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 43 (2019.a), 231–241.
- PASINI TRŽEC, IVA, O sudbini pet privatnih zbirki zagrebačkih židovskih obitelji za vrijeme i nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 64 (2021.), 97–113.
- PASINI TRŽEC, IVA, Izvozne dozvole iz arhiva austrijskog Saveznog zavoda za spomenike u Beču kao izvor saznanja o skupljačkoj praksi zagrebačkih kolekcionara, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 46 (2022.), 157–170.
- PASINI TRŽEC, IVA; DULIBIĆ, LJERKA, O provenijenciji nekoliko slika pristiglih u Strossmayerovu galeriju odlukama državnih tijela FNRJ od 1948. do 1958.

godine, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 41 (2017.), 185-197.

PASINI TRŽEC, IVA et al., *TransCultAA istraživanja u Strossmayerovoj galeriji / TransCultAA Research in the Strossmayer Gallery*, katalog izložbe (Strossmayerova galerija starih majstora HAZU), Zagreb, 2020.

PAVIČIĆ, SNJEŽANA, Gradski muzej Varaždin, Galerija starih i novih majstora, stalni postav starih majstora, *Informatica museologica*, 27/1-2 (1996.), 49-52.

SACIĆ, DARKO, *Gradski muzej Varaždin: Galerija slika*, Varaždin, 1981.

Službeni list / Uradni list DFJ, 36, 29. svibnja 1945.

Službeni list / Uradni list DFJ, 54, 31. srpnja 1945.-

ŠIMUNIĆ, LJERKA, Gradski muzej Varaždin: odrazi duhovnih krajolika, *80 godina Gradskog muzeja Varaždin / 80 years of the Varaždin Municipal Museum*, (gl. ur.) Branko Spevec, Varaždin, 2006., 29-52.

ŠIMUNIĆ, LJERKA; SIKINGER, TOMISLAV, Šaraga iz dvorca obitelji Leitner u Jalkovcu, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 30 (2019.), 327-348.

WEGENER, ULRIKE B., Gael (Gaal), Barend (Barent), *Allgemeines Künstler-Lexicon, Band 47: Gabor-Gallardus*, K. G. Saur, München, Leipzig, 2005., 145.

ARHIVSKI IZVORI

HR-DAVŽ-651 = Državni arhiv u Varaždinu, Okružni narodni odbor Varaždin

HR-HDA-2117 = Hrvatski državni arhiv, Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina

HR-HDA-291 = Hrvatski državni arhiv, Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske

INTERNETSKI IZVORI

MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA RH, Održana prva radionica u okviru Pilot-projekta utvrđivanja podrijetla muzejske građe oduzete tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/odrzana-prva-radionica-u-okviru-pilot-projekta-utvrđivanja-podrijetla-muzejske-gradje-oduzete-tijekom-i-nakon-drugog-svjetskog-rata/23492> (23. listopada 2023.)

RKDartists, <https://rkd.nl/artists/5952> (30. listopada 2024.)

Abstract

ACTIVITIES OF THE DISTRICT COLLECTION CENTER IN VARAŽDIN: TRANSFER OF PAINTINGS FROM ČALINEC MANOR

With the end of World War II and the establishment of the Democratic Federal Yugoslavia, a new social and political order emerged. In accordance with the newly enacted legislation, it brought changes to ownership structures, resulting in the redistribution of artworks from private collections to state ownership. The artworks were listed and collected by members of the Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA), which was founded in June 1945. The gathered works were stored in the Land Collection Center in Zagreb, as well as in district collection centers throughout the country. Among them, the center in Varaždin, founded in the summer of 1945, stands out as the first one. However, despite its pioneering role, its activities and organizational structure have never been researched.

This paper examines the operational practices of the District Collection Center in Varaždin based on unpublished archival materials from the State Archives in Varaždin (created between July and December 1945). It outlines the origins and establishment of the Varaždin collection center and provides an insight into the management of artwork and antiquities collection in the Varaždin area. In this context, it highlights the intertwining of responsibilities and powers of the Varaždin District People's Committee, the District Collection Center in Varaždin and the Varaždin City Museum in the tasks of listing and collecting items.

The coordinated actions of these three institutions are best illustrated by archival materials related to the inventory and collection of artworks from two estates owned by the Pongratz family—the Maruševac castle and Čalinec manor, located only about 15 kilometers west of Varaždin, toward Lepoglava. According to available records, a total of 11 paintings were housed at the Čalinec manor and were relocated in the post-war months. So far, seven of these paintings have been identified in the Gallery of Old and Contemporary Masters at the Varaždin City Museum. These include works dating between the 17th and 19th century created by Dutch, French, German, and Austrian painters.

As earlier documentation did not specify from which of the two estates some of the paintings originated, their previous location has been clarified through an analysis of archival materials. In this regard, the list of paintings from the Čalinec manor, compiled in the summer of 1945, holds significant value. The artworks were listed *in situ*, with notes on the rooms where they were located. The paintings from both estates were collected a few months later, in October 1945. On those occasions, four records were created, two for Maruševac and two for Čalinec. In addition to these, another undated handwritten list of paintings from Maruševac and Čalinec is preserved in the documentation of the Varaždin City Museum. Through a comparative analysis of these documents, it can be concluded that the latter list served as some kind of an inventory of the

Varaždin collection center. This paper interprets the “codes” listed next to the paintings and links them to the markings found on the artworks themselves.

Additionally, special attention has been paid to the earlier provenance of the paintings from the Čalinec manor. By interpreting the markings preserved on the back of the paintings, and by identifying the paintings in published auction catalogs, it has been established that five paintings, currently housed in the Varaždin Gallery of Old and Contemporary Masters, were sold at auctions in Vienna during the 1910s.

The painting *Heroische Landschaft* was offered for sale at the *Collection Marquis de Chateaufort* auction organized by Österreichischer Kunstverein in October 1910, where it was described as a significant and authentic work by Nicolas Poussin. The paintings *Die Rast* and *Landschaft mit Rinderherde* were offered at an auction organized by the same auction house at the beginning of April 1913, and less than two weeks later the painting *Schlacht*

bei Novarra was presented for sale at Kunstauktionshaus G. Pisko. The fifth painting, *La fuite*, was traced back to an auction held in December 1913 that was again organized by Österreichischer Kunstverein.

Auction sales in Vienna indicate that the paintings were not located at the Čalinec manor before the specified dates. In other words, they arrived at the manor—then owned by the Pongratz family for several decades—probably as direct acquisitions by family members in Vienna. Since four paintings were sold in 1913 (that is, as many as three paintings in two weeks), it can be assumed that the interior of the manor was intensively (re)decorated during that year. These acquisitions also provide a foundation for exploring the collecting ambitions of the Pongratz family and their positioning within the circle of buyers active in the Vienna art market, which became a frequent destination for collectors from Croatian regions (particularly from Zagreb) and an important source for importing artwork into Croatian collections in the following decades.